УДК 378.147
DOI: 10.32342/2522-4115-2019-1-17-24

Н.С. ТИМЧЕНКО-МІХАЙЛІДІ,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології,
перекладу та професійної мовної підготовки,
Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро)

В.Б. ПУГАЧ,
старший викладач кафедри іноземної філології,
перекладу та професійної мовної підготовки,
Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро)

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Стрімкі соціально-економічні зміни, що відбуваються сьогодні в суспільстві, зумовили появу нового соціального замовлення на підготовку фахівців економічного профілю, здатних і готових виконувати функції мовного посередника в ситуаціях професійної діяльності. Переклад на сьогодні є одним із важливих засобів міжкультурної ділової комунікації у сфері економіки, він забезпечує фахівцеві можливість ефективно і на гідному рівні вести спільну роботу з іноземними партнерами.

Практика показує, що більшість випускників немовних закладів вищої освіти, на недостатньому рівні володіють основами іншомовної компетенції. Зважаючи на дефіцит навчального часу, різний рівень підготовленості студентів, їхню мотивацію, викладачі постійно застосовують інтенсивні методи навчання іноземної мови, прагнуть до вдосконалення методик навчання і підвищення їх ефективності.

Незважаючи на достатню розробленість проблеми перекладацької компетентності у сфері професійної комунікації, залишається невирішеним ряд завдань, зокрема потребує уточнення сутність перекладацької компетентності студентів економічного профілю, її компонентний склад у сфері професійної комунікації.

У статті розглядається проблема формування перекладацької компетенції у майбутніх фахівців. Перекладацька компетенція – це невід'ємна частина професійної компетенції студентів економічного профілю, оскільки інтеграція в європейське і міжнародне співтовариство збільшує вимоги до володіння іноземною мовою не тільки в міжособистісній сфері, але і в економічній. Авторами аналізуються умови формування перекладацької компетенції при перекладі текстів економічного спрямування. Відзначається, що однією з найважливіших навичок є робота з економічною термінологією. Також обговорюються окремі аспекти організації практичних занять з навчання перекладу, інтерактивні методи, що сприяють формуванню перекладацької компетенції.

Ключові слова: підготовка студентів, заклад вищої освіти, переклад, студенти економічного профілю, методика навчання перекладу, перекладацька компетентність.

В статье рассмотрены основные проблемы методики обучения соискателей высшего образования неанглоязычных специальностей, в частности студентов экономического профиля, навыкам перевода. Проведенный анализ показывает, что состояние данной проблемы характеризуется отсутствием общепринятой методологической базы, единых концептуальных подходов.

На основе анализа научной литературы авторами определены сущность понятия «переводческая компетентность» и ее структура. Выявлены основные критерии, на которые должны ориентироваться студенты при переводе текстов экономической направленности. Отмечены основные проблемы, возникающие в процессе перевода иноязычных текстов. Обоснованы основные методы,

© *Н.С. Тимченко-Міхайліді, В.Б. Пугач, 2019*

способствующие формированию навыков перевода текстов профессиональной направленности, и сформулированы требования к подбору текстов для перевода.

Ключевые слова: подготовка студентов, высшее учебное заведение, перевод, студенты экономического профиля, методика обучения переводу, переводческая компетентность.

Постановка проблеми в загальному вигляді. XXI століття – час інтенсивного міжнародного спілкування, обміну культурними цінностями, в тому числі й діловою інформацією. Звідси – зростаюча роль перекладу в усіх сферах людської діяльності.

Соціально-економічні перетворення в сучасному соціумі зумовили появу нового соціального замовлення на підготовку фахівців економічного профілю, спроможних і готових виконувати функції мовного посередника в умовах професійної діяльності. Переклад на сьогодні є одним з важливих засобів міжкультурної ділової комунікації у сфері економіки, що забезпечить фахівцю можливість здійснення ефективної та продуктивної діяльності із зарубіжними партнерами.

З урахуванням цих вимог актуалізуються нові завдання навчання студентів немовних спеціальностей в закладі вищої освіти професійно орієнтованому перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою перекладу займалися такі вітчизняні дослідники, як Б. Біляєв, В. Розенцвейг, Ю. Найда, А. Швейцер, Т. Левицька, В. Комісаров. Цінними в цьому напрямі є праці зарубіжних науковців (F. Giittinger, H. Schmidt, J. Holz-Manttari, W. Koller, G. Mounin, A. Neubert, G. Toury, W. Schade, H. Umbreit, U. Norberg та ін.).

До питання навчання перекладу студентів немовних закладів вищої освіти зверталися О. Баловнєва, А. Д'яков, В. Карабан, О. Тарнопольський, Т. Яхонтова та ін. Незважаючи на досить значну кількість наукових розвідок з означеної теми, проблема навчання перекладу студентів економічного профілю є недостатньо дослідженою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на розробку багатьох аспектів, проблема навчання перекладу не втрачає своєї актуальності, тим паче що більшість наукових досліджень присвячено проблемі формування перекладацької компетентності у студентів філологічного профілю або у перекладачів. Питання формування навичок перекладу в студентів економічного профілю залишається малодослідженим.

На сьогодні постає потреба у фахівцях, які володіють здатністю систематичного використання літератури іноземною мовою як додаткового джерела інформації, навичками професійної комунікації з іноземними партнерами. У зв'язку з цим постає необхідність пошуку нових практичних завдань та зміни методики навчання іноземної мови. Підготовка студентів немовних закладів вищої освіти до іншомовної комунікації на сьогодні характеризується відсутністю цілеспрямованої роботи щодо навчання їх перекладу текстів відповідно до спеціальності.

Проблемі перекладу присвячено чимало наукових досліджень, проте підтримуємо точку зору M. Ballard та C. Schäffner, які зазначають, що результати цих досліджень не завжди застосовуються на практиці. На жаль, пріоритетним у навчанні перекладу залишається опора на інтуїцію та досвід [1; 2].

Серед практичних проблем навчання перекладу можна визначити такі категорії, як недостатнє розуміння необхідності навчати, відсутність обов'язкової підготовки, нестача адекватних навчальних програм, якість та ефективність підготовки [3].

Відсутність чітких вимог у сфері перекладу, що ставляться до фахівця в межах професійної комунікації, зумовила потребу визначення параметрів мети формування перекладацької компетентності у процесі підготовки студентів економічного профілю.

Формулювання цілей статті. Зазначене вище зумовлює пошук нових шляхів оптимізації процесу підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей до перекладу іншомовних текстів професійного спрямування, визначення проблем, що виникають у процесі навчання перекладу, обґрунтування доцільних методів та прийомів, що сприятимуть ефективному формуванню перекладацьких умінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю володіння іноземною мовою стає необхідним інструментом у

професійній діяльності та повсякденному житті. Глобальні трансформації у світовій економіці, інформаційна інтеграція світової спільноти детермінували розширення професійних контактів. Прискорення обміну послугами, капіталом, розширення зовнішньоекономічних зв'язків між країнами, зростання світової економіки в цілому зумовили потребу в економістах, які вільно володіють іноземною мовою та легко орієнтуються у тонкощах економічних процесів зарубіжних країн.

Економічна спеціальність – одна з найбільш розширених галузей суспільного життя, яка є тією сферою пізнання й практики, що пов'язана з основними перетвореннями в країні.

Підготовка фахівців цієї сфери – одне з пріоритетних завдань освітньої політики нашої держави. Високі вимоги, що висуваються соціальним замовленням до економічної освіти, зумовлюють необхідність конкретизації всіх аспектів такого навчання, визначаючи можливості підвищення якості професійної підготовки студентів економічного профілю.

Іноземна мова для студентів економічного профілю належить до дисциплін соціально-гуманітарного циклу, тому кількість годин на її вивчення є обмеженою, однак у програмах вказується, що головна мета вивчення іноземної мови полягає у формуванні іншомовної комунікативної компетенції майбутнього фахівця, що дозволить використовувати іноземну мову як засіб професійного та міжособистісного спілкування.

Знання особливостей перекладу є дуже важливою умовою ефективної іншомовної комунікації. Одне з головних завдань навчання іноземної мови полягає у формуванні навичок та умінь вільного читання іншомовних джерел, що забезпечує швидке і адекватне сприйняття, розуміння літератури відповідно до фаху. Однак таке розуміння іншомовного тексту є неможливим без перекладу.

Формування навичок читання та перекладу професійно орієнтованої літератури – один з важливих напрямів навчання іноземної мови у закладі вищої освіти. У той же час переклад є невід'ємною складовою успішного оволодіння та ефективного оперування іноземною мовою.

Погоджуємося з думкою дослідника А. Швейцера, який визначав переклад як допоміжний засіб, що забезпечує виконання мовою її основної функції – спілкування, коли люди виражають свої думки різними мовами. Саме тому переклад можна вважати актом міжкультурної комунікації [4, с. 4].

Підтримуємо наукові погляди Л. Латишева та В. Провоторова про те, що здійснення письмового перекладу передбачає володіння студентами перекладацькою компетентністю − сукупністю знань, умінь і навичок, що дозволяють успішно вирішувати свої професійні завдання [5, с. 8].

Цікавим і важливим для нас виявився погляд В. Байденка, який компетентнісний підхід розглядає як інструмент підсилення соціального діалогу закладу вищої освіти зі світом професійного становлення, засобом поглиблення їх взаємозв'язку [6].

Перекладацьку компетентність ми визначаємо як номенклатуру особистісних якостей, здібностей, знань, умінь і навичок, якими необхідно оволодіти майбутньому фахівцеві з метою відповідності сучасним вимогам, що висуваються соціумом до економістів.

Ключовою ідеєю компетентнісного підходу є те, що головний результат освітнього процесу – це не окремо взяті знання, уміння і навички, а здатність і готовність особистості до ефективної і продуктивної діяльності в професійних ситуаціях.

Перекладацька компетентність включає в себе такі елементи:

– володіння двома мовами на рецептивному та репродуктивному рівнях;
– здатність до «перекладацької» інтерпретації вихідного тексту;
володіння технологією перекладу;
– знання перекладацьких норм, що визначають вибір стратегії перекладу;
– знання норм стилю і жанру тексту;
– певний мінімум фонових знань (знання предмета);
– творчі здібності у процесі перекладу [4].

Перелік загальних компетенцій, виокремлених науковцями, досить широкий. У рамках нашого дослідження вважаємо за доцільне зупинитися на компетенціях, виокремлених на основі аналізу наукових доробок Е. Зеєра, І. Зимньої, Н. Кузьміної, С. Шишова, О. Мещерякова, І. Ігнатьєвої, О. Тихонової, О. Алікіної, Ю. Шевцової, А. Щукіна та ін. (рис. 1).

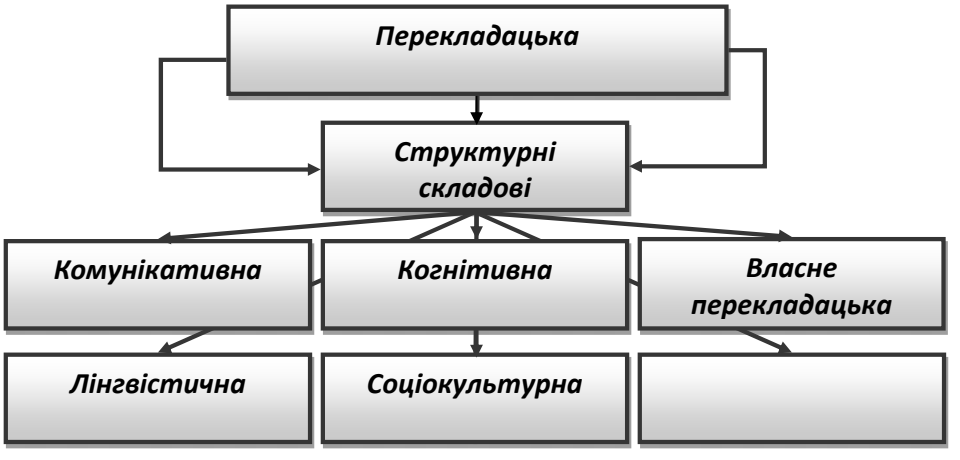

Рис. 1. Структура комунікативної компетентності

Комунікативна складова полягає в здатності до формування вірогідних висновків з висловлювання на основі фонових знань, введенні необхідних для розуміння змісту тексту фонових знань у процесі перекладу, володінні технологіями усного та письмового комп'ютерного програмування.

Когнітивна складова передбачає наявність готовності до постійного підвищення освітнього рівня, потреби в самоактуалізації та здатності самостійного набуття нових знань і вмінь, містить знання щодо перекладацьких стратегій, прийомів і трансформацій.

Власне перекладацька складова – уміння здійснювати чіткий та достовірний переклад з однієї мови на іншу, здатність враховувати особливості реципієнта, обирати оптимальну стратегію перекладу, вміти створювати тексти на мові перекладу відповідно до перекладацької концепції, стилів та жанру тексту.

Лінгвістична складова – це знання і вміння застосовувати на практиці в різних професійних комунікативних ситуаціях граматичні, лексичні, стилістичні, фонетичні та ідіоматичні структури автентичного тексту і мови перекладу.

Соціокультурна складова містить знання національних та культурних особливостей мовленнєвої поведінки носіїв мови: їхніх звичаїв, традицій, соціальних стереотипів, особливостей менталітету, історії та культури. Без цих знань взаємодія з представниками іншої культури стає неможливою [7].

Інтегративна складова полягає у здатності до мобілізації знань, умінь і навичок, отриманих у ході вивчення основної (економічної) спеціальності й іноземної мови та здійсненні ефективного перекладу професійно орієнтованих текстів. Ця компетенція є однією з фундаментальних у структурі перекладацької компетентності, оскільки сприяє правильному розумінню автентичного тексту й гарантує більш якісний переклад.

З огляду на це, погоджуємося з думкою І. Ігнатьєвої, яка причинами невдалих перекладів вважає відсутність фонових знань, недостатнє знання політичного життя країн, вузький кругозір, недостатнє знання сучасної ситуації у світі [8].

Формуючи у студентів перекладацьку компетентність, використовуємо такі критерії, яких вони мають дотримуватися під час перекладу текстів економічного профілю:

– адекватність (еквівалентність, відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови);

– точність (усі положення, які тлумачаться в оригіналі, повинні бути викладені в перекладі);

– ясність (провідна ідея тексту має бути правильно перекладена і сформульована);

– літературність (текст перекладу має відповідати загальноприйнятим нормам літературної мови, без вживання синтаксичних конструкцій мови оригіналу).

Процес перекладу розглядаємо як мовну діяльність, спрямовану на найбільш повне відтворення змісту і форми іншомовного тексту зі збереженням головної думки.

Погоджуємося з думкою дослідника О. Тарнопольського [9] про те, що переклад як діяльність передбачає не лише володіння мовою, а й пошук оригінальних рішень у межах основної спеціальності студентів закладу вищої освіти.

Переклад є одним з видів цілеспрямованої діяльності, що відповідає певним оціночним критеріям. Головним таким критерієм є необхідність збереження об'єктивного змісту автентичного тексту в тексті перекладу, тобто перекладацька еквівалентність.

У процесі навчання перекладу студентів економічного профілю пропонуємо дотримуватися основних правил перекладацької еквівалентності, а саме: текст, який перекладається, повинен мати такий же потенційний вплив, як і оригінальний, бути максимально наближеним до текстуального аналогу оригінального тексту, не повинен містити змістових відхилень, що виходять за межі трансформацій, допустимих у процесі перекладу. Крім того, текст, який ми отримуємо в результаті перекладу, має бути: еквівалентним до оригіналу в комунікативно-функціональному плані; максимально семантико-структурованим аналогом першоджерела.

Саме під час перекладу у студентів формується перекладацька компетентність, що містить ключові навички та вміння: мовні та мовленнєві здібності використання і розуміння професійних термінів, навички переключення з однієї мови на іншу, вміння здійснювати змістовий аналіз тексту, мовленнєві вміння знаходити інваріанти автентичного тексту, здатність здійснювати перефразування.

Інформатизація професійної освіти та міждисциплінарний підхід потребують генерування нових методів, засобів та прийомів навчання студентів економічних спеціальностей перекладу. Переконані, що відсутність синхронізації та взаємозв'язку іноземної мови зі змістом профільних дисциплін унеможливлює засвоєння іншомовної лексики, формування навичок мовленнєвої діяльності, читання й перекладу текстів та здійснення ефективної професійної комунікації.

Серед основних проблем, з якими стикаються студенти в процесі перекладу іншомовних текстів, можемо визначити такі:

– розбіжність у лексичному складі й морфологічній та синтаксичній структурі термінів у мові перекладу й іншомовному джерелі, що впливає на еквівалентність перекладу;

– невідповідність граматичних форм термінів іноземної мови та мови перекладу;

– різниця в лексичному складі термінів.

Ефективність процесу формування умінь, пов'язаних з пошуком еквівалентних відповідників і вибору різних варіантів перекладу є можливою за умови використання методичних прийомів, спрямованих на підвищення рівня ефективності підготовки майбутніх фахівців до здійснення перекладу.

До таких прийомів відносимо *Метод «Brain Storming»*, який підвищує розумову активність студентів, креативність, виступає стимулюючим засобом до вирішення перекладацьких завдань щодо пошуку відповідних економічних термінів і клішованих виразів за короткий проміжок часу.

Метод *«круглий стіл»* використовуємо для обговорення прочитаних текстів, що стосуються майбутньої професійної діяльності. Так, студентам заздалегідь пропонується пошук текстів економічного спрямування, що містять цікаві факти, професійну лексику та терміни. Цінність цього методу полягає в тому, що у студентів формується здатність чітко, логічно, аргументовано формулювати думки, публічно демонструвати відомі наукові результати, представлені іноземною мовою, вести дискусії, а також розвивається здатність володіння стійкими навичками сприйняття і відтворення інформації іноземною мовою.

Доволі ефективним методом у процесі навчання перекладу видається нам кейс-стаді, який виступає доповненням теоретичного змісту дисциплін економічного профілю розглядом практичних питань. Зазначений метод допомагає студентам знаходити правильні рішення запропонованих ситуацій через пошук рішень моделюючих проблем. На основі цього методу студентам пропонується самостійна робота: для дослідження практичної ситуації їм доводиться вивчати велику кількість теоретичного матеріалу іноземною мовою.

Ще одним продуктивним методом формування перекладацької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю визначаємо диктант-переклад, що виступає елементом частково-пошукового методу та сприяє формуванню умінь компресії, сприйняття тек-

сту. Такий вид роботи, на наш погляд, має потужний потенціал, оскільки використовується нами в контексті навчання послідовному перекладу монологічного висловлювання.

Дослідницький метод передбачає виконання студентами дій пошукового характеру, спрямованих на самостійне виявлення додаткових фактів, а також систематизацію та аналіз інформації. Сфера його реалізації в умовах навчання перекладу визначається необхідністю, перш за все, організувати самостійну роботу студентів щодо попереднього знайомства з текстом. Використання цього методу також сприяє оволодінню здобувачами способами дій щодо самостійної систематизації та архівації матеріалів перекладацької діяльності з метою подальшого її використання в професійній діяльності.

Імітаційно-ділова гра дозволяє протягом короткого часу змоделювати всі аспекти професійної діяльності, формуючи у майбутніх фахівців цілісне уявлення про професійну діяльність в її динаміці. Крім того, ця гра сприяє формуванню загальної професійної компетентності, яку можливо формувати тільки на практиці, в реальних умовах.

Вимоги до підбору текстів для перекладу:

1. Автентичність, оскільки оригінальні тексти характеризуються природністю лексичного наповнення і граматичних форм, ситуативною адекватністю мовних засобів. Параметр автентичності характеризує не тільки мовну форму тексту, а і його змістовий бік. Використання таких текстів у навчальному процесі підвищує мотивацію студентів і створює умови для найбільш ефективного занурення в іншомовну професійну культуру.
2. Наявність конституючих ознак тексту, тобто ознак, характерних для тексту як одиниці комунікації: зв'язність, цілісність, безперервність, завершеність.
3. Відповідність тексту виду перекладу: при реалізації процедури відбору текстового матеріалу необхідно, перш за все, добирати тексти, що відповідають вимозі ситуативної репрезентативності: текст повинен бути орієнтований на майбутню професійну діяльність студентів, що, у свою чергу, зумовлює необхідність включення до складу змісту навчання текстів, що демонструють ситуації перекладу наукової доповіді (науковий текст) і ситуації перекладу публічних промов (текст як продукт публічної промови).
4. Професійно-інформативна значущість текстового матеріалу передбачає, що тексти, які залучаються до навчального процесу, мають бути не просто насичені економічною термінологією, але й стати джерелом інформації, осмислення якої вимагає активізації розумової діяльності майбутніх економістів, розширення їх професійного світогляду. Такі матеріали будуть викликати професійний інтерес студентів, а також апелювати до професійних економічних знань, забезпечуючи тим самим взаємозв'язок перекладацької і професійної компетентностей за основним фахом.

Ефективність та повноцінність перекладу передбачає здатність перекладача до глибокого проникнення в зміст тексту, який необхідно перекласти, що є неможливим без наявності у нього перекладацької компетентності.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином, переклад є незамінним інструментом перевірки розуміння іноземної мови студентами і, відповідно, рівня володіння ним, професійними знаннями і навичками, наявності загальної ерудиції, рівня розвитку логіки, здібностей до аналізу та узагальнення.

Формування перекладацької компетентності сприяє професійному та всебічному розвитку майбутніх фахівців. Перекладацька діяльність формує у них почуття відповідальності, уміння користуватися довідниками, енциклопедіями, словниками та додатковими джерелами інформації. Крім того, студентам економічного профілю варто розуміти, що переклад є інструментом, оволодіння яким дозволить більш ефективно вирішувати професійні завдання, сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці, надасть можливість отримати доступ до інформаційних ресурсів та розширить знання і кваліфікаційні можливості майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Ballard M. Opération vérité pour la traduction dans l'enseignement supérieur / M. Ballard // Boukreeva-Milliaressi T. De la linguistique à la traductologie: interpréter-traduire. Presses Universitaires de Septentrion. Villeneuve d'Ascq, 2011. – P. 253–270.

2. Schäffner C. Preparing Students of Translation for the Real World: Needs, Methods, Constraints / C. Schäffner // On the Relationship between Translation Theory and Translation Practice / J. Peeters (ed.). – Frankfurt am Mein: Peter Lang Publishing Group, 2005. − P. 237–248.

3. Hale S.B. Community Interpreting / S.B. Hale. – Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007. – 320 p.

4. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика / А.Д. Швейцер. − М.: Наука, 1973. – 280 с.

5. Латышев Л.К. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе / Л.К. Латышев, В.И. Провоторов. – 2-е изд. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 136 с.

6. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования гос впо нового поколения: методическое пособие / В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.

7. Мещеряков А.С. О выявлении компонентного состава переводческой компетентности / А.С. Мещеряков, А.К. Косникова // Среднее профессиональное образование. – 2011. – № 12. – С. 5–8.

8. Игнатьева И.Г. Фоновые знания как составляющая компетенции переводчика медиа текстов / И.Г. Игнатьева. – Режим доступа: https://mgimo.ru/upload/iblock/872/8729674bab4c678d13ba1632353ebe9b.doc.

9. Тарнопольський О.Б. Методика навчання англійської мови на ІІ курсі технічного вузу / О.Б. Тарнапольський. – К.: Вища шк., 1993. – 167 с.